

ביאורים

כחתימה לסוגיית הסובלנות במשנתו של הרב, נברר היבט נוסף של מידה זו. עד כה ראינו שתפקידה של הסובלנות הוא לאפשר לברר באורך רוח ובישוב הדעת גם דעות שנראות במבט ראשון רעות ומזיקות, אך בהעמקה ניתן לברר מתוכן גם את הטוב ובכך להעמיד אותן על מקומן הנכון והמדויק. בפסקה שלפנינו, מציג הרב היבט נוסף בו ניתן להשתמש במידת הסובלנות. הגמרא מלמדת שכאשר רואים עבודה זרה עלינו לברך ברכה מיוחדת: 'ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו'. מה משמעות ברכה זו? הרב מבאר בדבריו שהטוב האלוהי מתגלה בעולם בדרכים שונות - מהן טובות ומהן רעות. כיצד? כאשר דעה שגויה, נפסדת ומזיקה מתגלה בעולם מתברר כמה הטוב מאיר וכמה חושך יש ברוע. בברכה זו איננו נושאים פנים ומוותרים לרשעות, אלא מבינים שדרכו של הטוב להופיע בעולם הוא בדרכים שונות, ולעיתים הטוב מתברר ומתגלה דווקא על ידי עומק החושך והרוע. בספר יצירה דרך זו נקראת: 'רע מבחין את הטוב'. קל יותר להבחין באור הטוב על רקע החושך של הרע. משמעות הביטוי ארך אפים היא אריכות פנים. הרב מסביר שאריכות הפנים משמעותה: גילוי של פנים שונות. כלומר: כאשר ה' הוא ארך אפים, משמעות הדבר היא שיש לו פנים שונות בהן הוא מתגלה ומגלה את דרכיו. לעיתים הוא מגלה את טובו על ידי הטוב בצורה פשוטה, ולעיתים דווקא על ידי הבלטה של הרע במלואו כיעורו "עושה שלום ובורא רע". מידת הסובלנות נצרכת אפוא לעיתים לא רק כדי לגלות את הטוב שבדעות הרעות, אלא כדי להבחין כמה גדול הטוב וכמה עדיף הוא על פני הרע.

כאשר אדם הרואה עבודה זרה מברך ברכה מיוחדת שנתקנה על ידי חכמים, הוא מצד אחד מזכיר את שליטתו המוחלטת של הבורא, ובכך שולל את ההבנה השגויה לפיה הרע הוא כוח עצמאי שאינו כפוף לה' יתברך. ובנוסף לכך, הוא מזכיר את מידת 'ארך אפים' שהיא מידתו של הבורא ובכך הוא מתקרב למידה נעלה זו.

הרחבות

• היחס לרע

אמנם מדה זו תוכל לגרם לאדם... לומר שגם הדרך של רשע וכסל יש לה פנים. בהקשר לכך, כתב הרב קוק: "כל מה שהאדם הוא יותר המוני (פשוט)... מוכרח הוא לבסס את מעמדו (השקפת עולמו) על שנאת הרע, ושנאת הרע לא תוכל להפרד אצלו משנאת האנשים עושי הרע, ולא נתנה תורה למלאכי השרת... אבל המדה העליונה של גדולי הנשמה היא לברר ולהפריד, ושנאתם את הרע היא נקיה (ללא שנאת האדם הרשע)" [אורות הקודש ד עמ' תצז].

• תפקיד הדתות האחרות

זהם גם פן נאחזים בכללות הסבות של הבאת טובה לעולם. הסבר לדברים אלו של הרב קוק נמצא ברמב"ם: "כל הדברים האלו של ישוע הנצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו, אינן אלא לישר דרך למלך המשיח, ולתקן את העולם כולו, לעבוד את ה' ביחד... כיצד: כבר נתמלא העולם כולו מדברי המשיח ומדברי התורה ומדברי המצוות, ופשוטו דברים אלו באיים רחוקים ובעמים רבים ערלי לב, והם נושאים ונותנים בדברים אלו ובמצוות התורה. אלו אומרים: מצוות אלו אמת היו וכבר בטלו בזמן הזה, ולא היו נוהגות לדורות. ואלו אומרים: דברים נסתרות יש בהם, ואינן כפשוטן, וכבר בא משיח וגלה נסתריהם. וכשיעמוד המלך המשיח באמת, ויצליח וירום וינשא - מיד הם כולן חוזרין ויודעים ששקר נחלו אבותיהם, ושנביאיהם ואבותיהם הטעום" [הלכות מלכים ומלחמותיהם יא ד]. למרות שהדתות תפסו בצורה מעוותת ערכים מתורתנו, קיים רווח בכך שהן הפיצו אותם בעולם. כעת, יש רק לתקן את שיבושי הדעות, ולא ללמד את העולם דברים חדשים לגמרי.

שאלות לדיון

חשוב על האדם האכזרי ביותר שאתה מכיר. האם אתה מסוגל לברך עליו - "שנתן ארך אפים לעוברי רצונו"? מדוע?

לאחר קריאת דברים אלו, האם השתנה משהו ביחסך אל מחנות שונים בעם ישראל?

"הרואה מרקוליס" אומר: ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו" (ברכות 11).

מידת הסבלנות היא נחוצה ברב, להיות כל איש ירא ד' וגדול באהבת שמו הגדול יתברך שובל גם את כל הנסוגים מאחרי ד', כל זמן שאינם קמים ביד רמה לרדף ולהדף את ישרי דרך מדרך הטובה.

על פן אנחנו מזוהרים בכל דיני דרכי שלום גם נגד רשעים עובדי עבודה זרה. אמנם מדה זו תוכל לגרם לאדם שפלות רוח הקדשה, כאלו חלילה משוא פנים יש בדבר, לומר שגם הדרך של רשע וכסל יש לה פנים, והיא דרך רעה מאד המעפרת דעתו של אדם ומורידה את ערכו בתימוות דרך ויראת ד' טהורה.

על פן צריך שתהיה הסבלנות קנויה מצד אחר, לא מצד נשיאת פנים של שקר לשקר והפסירה חלילה, כי אם מצד ההשקפה השלמה שההשגחה העליונה עושה היא את שליחותה בכל, "עשה שלום ובורא רע" (ישעיה מה, ז). וכשם שהתכלית העקרית היא ודאי שישובו בני אדם להפירה האמתית, "וימלא כבוד ד' את כל הארץ" (במדבר יד, כא), שרק בידיעת ד' השלמה יבאו בני אדם לתעודתם הרוחנית וגם למטרותם הגשמיות. פי יוטבו על ידי זה המדות והשלום יתרבה בעולם, והאהבה הטהורה ותגברת ההשפלה הצרופה תוסיף פרי קדש הלולים. אבל הדרכים שבהם יבא מין האנושי כלו להפירת האמת הם שונים ומסבכים, ומתקנים נמצאים דרכים רבים שעצם הרע והשקר הוא עצמו הדרך להביא אל הטוב והאמת, כי הרע מבחין את הטוב כדאיתא בספר יצירה, ועל ידי כל המהומה והמבוכה היוצאת אל הפעל בעולם על ידי כל התרבותיות הרעות של דעות זרות במשגי האמונה והדרכות רעות שדרכי המוסר, ידע המין האנושי בסוף להודע בהפירה נאמנה מה טוב ומה נאמן הוא דרך ד', וכמה ראוי הוא להיות רודף לדעת את ד'.

אם פן צריכים כל המדות הרעות וכל דרכי עבודה זרה ושיטות של כל מיני פפירה לצאת אל הפעל. והוא הארך אפים שהקדוש ברוך הוא נתן לעוברי רצונו, שהם עוברים הרצון התכליתי. אמנם מפני אריכות הגדולה של הפנים השונים שהרצון האלהי הקללי ישג על ידם, הם נסבלים, והם גם פן נאחזים בכללות הסבות של הבאת טובה לעולם. וכשם שקלוסוס של הקדוש ברוך הוא עולה מן הצדיקים כך הוא עולה מן הרשעים. על פן ראוי לברך בכל ראות עבודה זרה הנסבלת מרב טוב ד', להיות נתון טהור מטמא, ברוך שנתן ארך אפים לעוברי רצונו, ותתברר מזה גם פן מידת הסבלנות על פי איכותה האמתית, עם ההבנה השלמה בדרכי ד' הגדולים, "חסדך ד' מלאה הארץ" (תהלים קיט, סד).

(עין איה, ברכות ב, פרק ט, פסקה קיג)

מרקוליס - סוג עבודה זרה שהיו עובדים אותה על ידי זריקת אבנים. **שנתן ארך אפים וכו'** - שהקב"ה אינו מעניש את הרשעים מיד. **נסוגים** - חוזרים אחורה, מתרחקים. **שפלות** - השפלה, ירידה. **משוא פנים** - ויתור. **מעפרת** - מעכירה, מחשיכה. **מורידה את ערכו וכו'** - פוגעת בעבודה התמימה והישרה של האדם. **קנויה מצד אחר** - מבוססת אצל האדם מנקודת הסתכלות אחרת. **שההשגחה העליונה וכו'** - הקב"ה שמכוון את המציאות, פועל לקדם את המציאות דרך הכל, דרך הטוב ודרך הרע. **רק בידיעת ד' השלמה** - ההכרה השלמה בה' תביא את האנשים ליעודם הרוחני ולמטרותם הגשמיות האמתיות של החיים. **תגברת ההשפלה הצרופה** - התגברות החכמה וההבנה האמתית תוליד פירות קודש מהוללים, תוצאות של התעלות, של קדושה. **מבחין** - הניגוד שבין הטוב והרע מסייע להבין טוב יותר את מעלת הטוב. **והוא הארך אפים** - הסובלנות האלוהית כלפי הרע היא שגם דרכו בהתגלות רעתו, גיעו ממנו אל דרך האמת. **הרצון התכליתי** - הרצון האלוהי במטרת הבריאה. **קלוסוס** - שבחו. **על פי איכותה האמתית** - לא סבלנות מתוך חולשה או ויתור, אלא מתוך הבנה שגם הדעה המנוגדת מובילה לאמת השלמה.